

ASIANAJAJAOSAKEYHTIÖN OSAKKAAN LAKIIN PERUSTUVA HENKILÖKOHTAINEN VASTUU – OIKEUSVERTAILEVA KATSAUS*

1. Johdanto

Historiallisesti asianajotoiminta osakeyhtiömuodossa on ollut pääsääntöisesti kiellettyä tai luvanvaraista useimmissa Euroopan maissa. Milloin osakeyhtiömuotoinen toiminta on ollut sallittua, siihen on usein yhdistetty asianajaja-osakkaan lakiin perustuva henkilökohtainen vastuu yhtiön velvoitteista. Tätä muista osakeyhtiöistä poikkeavaa osakkaan henkilökohtaista vastuuta on perusteltu muun muassa asianajajan ammatin korostetun henkilökohtaisella luonteella, jonka vuoksi asianajotoimeksiannon on katsottu eroavan muista kaupallisista palvelusopimuksista. Myös asianajajan päämiehen oikeusturvan on katsottu edellyttävän, että se asianajaja, jolle päämies on uskonut asiansa hoitamisen, vastaa toimeksiannosta henkilökohtaisesti, eikä voi paeta vastuutaan yhtiön taakse.

Viime vuosisadan loppupuolella alkaneen liike-elämän murroksen myötä kuitenkin myös asianajajien toimintaympäristö on muuttunut monin tavoin, niin Suomessa kuin muuallakin Euroopas-

sa. Kun vuonna 1991 Suomessa oli 1 024 asianajajaa, vuoden 2015 loppuun mennessä määrä oli yli kaksinkertaistunut yhteensä 2 090 asianajajaan. Vielä vuonna 1991 asianajotoimistoissa työskentelevistä juristeista valtaosa eli 62 % työskenteli 1–2 juristin toimistoissa, kun taas yli viiden juristin toimistoja oli 1990-luvun alussa vain 14, ja niissä työskenteli ainoastaan 16 % kaikista asianajotoimistoissa työskentelevistä juristeista.¹ Nykyään tilanne on toinen: vuonna 2015 enää 32 % asianajajista työskenteli 1–2 juristin toimistoissa, kun taas kymmenessä suurimmassa asianajotoimistossa työskenteli yhteensä 27 % kaikista asianajajista.² Luvuissa näkyy osaltaan kehitys siihen suuntaan, että kun asianajotoimeksianto ennen annettiin luotetulle neuvonantajalle, nykyään on yleisempää, että toimeksianto uskotaan pikemminkin tietyn asianajotoimiston hoitoon.

Muutoksen seurauksena monissa Euroopan maissa on siirrytty kohti asianajajien henkilökohtaisen vahingonkorvausvastuun poistamista. Suomessa on kuitenkin yhä voimassa vuonna 1992

* Perustuu asianajaja *Petri Taivalkosken* esitelmään Asianajajaoikeuden killan 23. kokouksessa 6.4.2016.

¹ Suomen Asianajajaliitosta 17.8.2016 saatu tieto.

² Advokaatti 3/2016: Asianajajaliitto lukuina.

voimaan tullut asianajajalain³ 5 §:n 2 momentti⁴, jossa säädetään asianajajaosakeyhtiön osakkaan henkilökohtaisesta vastuusta.⁵ Edellä sanotun valossa voidaan kysyä, onko asianajajien laintasoinen erityiskohtelu edelleen perusteltua vai tulisiko poikkeussääntelystä luopua?

Tämän kirjoituksen tarkoituksena on esitellä lyhyesti, miten asianajajaosakeyhtiön osakkaan vastuuta on säännelty eri puolilla Eurooppaa. Koska ajantasaista, oikeusvertailevaa tietoa tästä kysymyksestä ei juuri ole saatavissa, toteutimme kyselytutkimuksen aiheesta lähettämällä kyselyn asianajajaoikeuden tuntijoille valituissa Euroopan maissa, jotka muodostavat edustavan otoksen erilaisista lakitraditioista ja oikeusjärjestelmistä.⁶

Esitimme kyselyssä seuraavat kysymykset: 1) Onko kyseisessä maassa asianajajaosakeyhtiön osakkaalla lakiin perustuva henkilökohtainen vastuu yhtiön velvoitteista? Jos vastaus on kyllä, mistä säännöksestä tämä ilmenee, ja miten henkilökohtaista vastuuta on perusteltu? Jos vastaus on ei, onko kyseisessä maassa joku muu mekanismi (pl. rikosoikeus), jonka perusteella asianajaja voi joutua vastuuseen toimeksiantoa hoitaessaan aiheuttamista vahingoista? Lisäksi kysyimme, 2) onko kyseisessä maassa viime aikoina käyty julkista keskustelua asianajaja-osakkaan henkilökohtaisen vastuun poistamisesta, tai onko tähän liittyen tehty lakiuudistuksia viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Saamiemme vastausten perusteella oli havaittavissa, että asianajajia koskevat vastuujärjestelmät vaihtelevat melko paljon maasta toiseen. Pääsääntöisesti kyselyyn vastanneissa maissa on kuitenkin mahdollista harjoittaa asianajajatoimintaa osakeyhtiömuodoissa ilman asianajaja-osakkaan yhtiömuotoon sidottua, lakiin perustuvaa henkilökohtaista vastuuta.

Seuraavaksi käymme lyhyesti läpi kyselytutkimuksen tuloksia jaoteltuina sen mukaan, onko kyseisessä maassa omaksuttu asianajajaosakeyhtiöihin soveltuva, lakiin perustuva osakkaan henkilökohtainen vastuu, kuten Suomessa, vai onko vastuukysymystä mahdollisesti lähestytty jollakin muulla tavalla. Ensin on kuitenkin syytä tarkastella hieman laajemmin Ruotsin mallia, johon Suomen lainsäädäntöä ja asianajajajärjestelmää on maiden yhteinen oikeushistoria huomioon ottaen luonnollisinta verrata.⁷

2. Ruotsin malli

Ruotsissa osakeyhtiömuotoisten asianajajatoimiston sääntelyhistoria on kulkenut pitkälti samaa polkua kuin Suomessakin, sillä erotuksella, että Ruotsissa ei ole asianajajia koskevaa erityislakia, vaan säännökset asianajajatoiminnasta sisältyvät yleislakeihin, kuten oikeudenkäymiskaareen⁸ ja osakeyhtiölakiin.⁹ Osakeyhtiömuotoisen asianajajatoimiston

³ Laki asianajajista 12.12.1958/496 (AAL).

⁴ AAL 5.2 §: ”- Yhtiön osakkeenomistaja vastaa hoidettavanaan olevasta asianajotehtävästä johtuvista velvoitteista yhteisvastuullisesti yhtiön kanssa. Jos asianajotehtävä on muun kuin yhtiössä asianajajana toimivan osakkeenomistajan hoidettavana tai ei tiedetä, kenen hoidettavana tehtävä on, vastaa jokainen asianajajana toimiva osakkeenomistaja yhteisvastuullisesti yhtiön kanssa tällaisesta velvoitteesta, joka on syntynyt hänen ollessaan yhtiössä mainitussa asemassa - -.”

⁵ Asianajaja-osakkaan henkilökohtaisesta vastuusta Suomessa ks. esim. Ylönen, Markku: Asianajajaoikeus. Laki, säännöt ja tapaohjeet (2014), s. 56–60; Peltonen, Jukka: Asianajajalain 5 §:n 2 momentin historiasta ja merkityksestä. Defensor Legis N:o 3/2016, s. 305–328; ja Peltonen, Jukka: Asianajajan vahingonkorvausvastuusta sekä sen laki- ja sopimusperusteistä rajoituksista, Defensor Legis N:o 1/2001, s. 4–30.

⁶ Saimme vastauksen yhdeksästä eri maasta. Kyselyimme vastasivat W Legal Limited Isosta-Britanniasta, Nørr LLP Saksasta, Bonifassi Avocats Ranskasta, Houthoff Buruma Alankomaista, Liedekerke Belgiasta, Raidla Ellex Virosta, Wardynski & Partners Puolasta, Advokatsamfundet Tanskasta ja Advokatforeningen Norjasta.

⁷ Erityisesti asianajajaoikeuden alalla Suomen ja Ruotsin järjestelmät ovat erityisen lähellä toisiaan, ks. mm. Wiklund, Holger: God advokatsed (1973), s. 31–32. Suomen asianajajaoikeuden historiasta yleisesti ks. Letto-Vanamo, Pia: Suomalaisen asianajajalaitoksen synty ja varhaiskehitys, Oikeushistoriallinen tutkimus (1989).

⁸ Rättegångsbalk (1942:740).

⁹ Aktiebolagslag (2005:551).

osakkaan henkilökohtaista vastuuta koskevat säännökset löytyvät osakeyhtiölaista.

Ruotsissa asianajotoiminnan harjoittaminen osakeyhtiömuodossa on ollut alun perin kiellettyä. Vuoteen 1964 saakka ja uudelleen vuosina 1977–1994 Ruotsin lainsäädäntö mahdollisti kuitenkin asianajotoiminnan osakeyhtiömuodossa Ruotsin Asianajajaliiton¹⁰ myöntämällä poikkeusluvalla. Poikkeusluvan edellytyksenä oli, että asianajaja-osakeyhtiön osakkaat ovat henkilökohtaisessa vastuussa päämiestä kohtaan asianajotoimeksiannon hoitamisesta yhdessä yhtiön kanssa. Käytännössä näitä poikkeuslupia ei tiettävästi koskaan myönnetty.

Vuoden 1994 osakeyhtiölain uudistuksen yhteydessä poikkeuslupakäytännöstä luovuttiin. Säännös asianajaja-osakkaan henkilökohtaisesta vastuusta kuitenkin jäi osakeyhtiölakiin ja kuului seuraavasti:

1 kap. 1 §

I aktiebolag svarar delägarna ej personligen för bolagets förpliktelser.

Utan hinder av första stycket svarar delägare i aktiebolag, som bedriver advokatverksamhet, solidariskt med bolaget för sådana förpliktelser mot klienter som bolaget ådrager sig medan han är delägare.¹¹

Asianajaja-osakkaan henkilökohtainen vastuu säilyi Ruotsin Asianajajaliiton vastustuksesta huolimatta osakeyhtiölaissa myös vuoden 2006 kokonaisuudistuksen yhteydessä, tosin hieman lievennettynä. 1.1.2006 voimaan tulleen uuden osakeyhtiölain mukaan asianajajaosakeyhtiön osakas oli henkilökohtaisesti vastuussa enää niistä toimeksiannoista, joista hän itse on vastuussa, eikä vastuu enää ulottunut asianajotoimiston toimeksiantoihin

kokonaisuudessaan. Pykälän uusi sanamuoto kuului seuraavasti:

1 kap. 3 §

I ett aktiebolag har aktieägarna inte något personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser.

Trots vad som sägs i första stycket är en aktieägare i ett aktiebolag som bedriver advokatverksamhet solidariskt ansvarig med bolaget för sådana förpliktelser mot klienter som bolaget ådrar sig under den tid som han eller hon äger aktier i bolaget.

Ansvariet omfattar dock inte förpliktelser som uppkommer i uppdrag som aktieägaren inte själv handlägger eller på annat sätt svarar för.¹²

Osakeyhtiölain uudistustyö jatkui välittömästi uuden osakeyhtiölain voimaantulon jälkeen keväällä 2006, jolloin valmisteltavaksi otettiin joukko kysymyksiä, mukaan lukien asianajaja-osakkaan henkilökohtainen vastuu, jotka kokonaisuudistuksen yhteydessä olivat jääneet avoimiksi.¹³ Näihin aikoihin Ruotsissa alettiin kallistua yhä enemmän kohti henkilökohtaisesta vastuusta luopumista. Muutoshalukkuuden taustalla vaikuttivat muun muassa muutokset liike-elämässä ja asianajopalveluiden kysynnässä ja tarjonnassa. Oikeuspoliittisessa keskustelussa alettiin kyseenalaistaa ennen kaikkea sitä, onko osakeyhtiömuodossa toimivien asianajajien erilainen kohtelu lakisääteisen henkilökohtaisen vastuun osalta enää objektiivisesti arvioiden perusteltua.

Ruotsin Asianajajaliitto antoi 15.8.2006 asiassa lausuntonsa, johon se liitti osakeyhtiölain kokonaisuudistuksen yhteydessä vuonna 2004 oikeusministeriölle ja valtioneuvostolle jo kertaalleen toimittamansa muistion koskien henkilökohtaisesta vastuusta luopumista.¹⁴ Lausunnossa katsottiin henkilökohtaisen vastuun olevan vanhentunut sääntelymalli, joka on nykyään käytännössä korvattu

¹⁰ Sveriges Advokatsamfund.

¹¹ Aktiebolagslag (1994:802).

¹² Aktiebolagslag (2005:551).

¹³ Justitiedepartementets promemoria ”Några aktiebolagsrättsliga frågor” 22.3.2006, Ju2006/ 2936/L1.

¹⁴ Sveriges Advokatsamfundets yttrande över promemorian ”Några aktiebolagsrättsliga frågor” 15.8.2006, R-2006/0385, Bilaga 1: ”Ang. upphävande av bestämmelsen i aktiebolagslagen om personligt ansvar i Advokataktiebolag” 18.2.2004, R-2004/0223, s.11–18, https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/remissvar/189801_20060822114306.pdf (20.9.2016).

kattavilla vastuuvakuutuksilla. Päämiehen oikeusturvan ei siis enää voida katsoa edellyttävän lakiin perustuvaa henkilökohtaista vastuuta. Lisäksi lausunnossa huomautettiin, että henkilökohtaisesta vastuusta on luovuttu myös monissa muissa maissa; muun muassa Itävallassa, Isossa-Britanniassa, Yhdysvalloissa ja Alankomaissa on mahdollista harjoittaa asianajotoimintaa osakeyhtiömuodossa ilman lakisääteistä osakkaan henkilökohtaista vastuuta. Myöskään EU-oikeus ei aseta estettä lakisääteisen henkilökohtaisen vastuun poistamiselle.

Ruotsin Asianajajaliitto kiinnitti huomiota myös siihen, että osakeyhtiölakiin sisältyvä henkilökohtainen vastuu on poikkeussäännös, josta luopuminen ei johda epänormaaliin tilanteeseen, vaan pikemminkin normalisoi tilanteen asianajajien osalta siten, että se vastaa muita osakeyhtiömuodossa toimivia ammatinharjoittajia. Lain tasoista erityisääntelyä ei tarvita myöskään siksi, että vastuu eräiden korostetun henkilökohtaisten toimeksiantotyyppien osalta seuraa suoraan yleisistä oikeusperiaatteista. Högsta domstolen on katsonut tapauksessa NJA 1973 s. 42, että tietyistä luonteeltaan korostetun henkilökohtaisista toimeksiannoista seuraa henkilökohtainen vastuu toimeksiannon suorittajalle riippumatta siitä, onko toimeksianto suoritettu oikeushenkilön toiminnassa vai ei. Tämä periaate soveltuu asianajajien ohella myös muihin asiantuntijoihin, kuten lääkäreihin ja tilintarkastajiin. Näin ollen lakisääteisestä vastuusta luopuminen ei poistaisi asianajotoimiston osakkaan vastuuta sellaisessa tilanteessa, jossa asianajotoimeksianto on sillä tavalla luonteeltaan henkilökohtainen, ettei sitä voida katsoa annetun asianajotoimistolle vaan nimenomaan tietylle asianajajalle.

Ruotsissa luovuttiin asianajajaosakeyhtiön osakkaan lakisääteisestä henkilökohtaisesta vastuusta

1.7.2007. Muutossäädöksen esityöt tukeutuvat pitkälti Ruotsin Asianajajaliiton lausunnossa esitettyihin argumentteihin.¹⁵ Esitöissä nostetaan esiin muun muassa se seikka, että henkilökohtaista vastuuta ei ole muillakaan sellaisilla ammatinharjoittajilla, joiden työtehtävät ovat tyypillisesti luonteeltaan henkilökohtaisia. Lain esitöissä katsotaan myös, että asianajajan päämies saa riittävän suojan asianajotoimistoille pakollisten vastuuvakuutusten myötä. Lisäksi hallituksen esityksessä todetaan, että myös monissa muissa EU-maissa on tänä päivänä mahdollista harjoittaa asianajotoimintaa osakeyhtiömuodossa ilman osakkaan henkilökohtaista vastuuta yhtiön velvoitteista.

3. Muut kyselyyn vastanneet maat

Ruotsin lisäksi saimme vastauksen kyselyymme yhdeksästä muusta Euroopan maasta.¹⁶ Näistä maista kuudessa¹⁷ ei ole lakiin perustuvaa ja osakeyhtiömuotoon sidottua, muista osakeyhtiöistä poikkeavaa asianajaja-osakkaan henkilökohtaista vastuuta. Sen sijaan kolmessa maassa¹⁸ on lakiin perustuva henkilökohtainen vastuu. Kokonaisuutena saamistamme vastauksista käy ilmi, että asianajajan vastuuta voidaan säännellä monella muullakin tapaa kuin lain tasoisella poikkeussäännöksellä. Seuraavaksi käymme läpi näitä erilaisia vastuujärjestelmiä, aloittaen maista, joissa lakisääteisistä osakkaan henkilökohtaista vastuuta ei ole, ja esitellen lopuksi lyhyesti ne maat, joissa asianajajaosakeyhtiön osakkaan vastuusta on säädetty laissa.

¹⁵ Regeringens proposition 2006/07:70, [https://data.riksdagen.se/fil/8164B920-F2DA-4110-9F49-B62C116F1B8C\(20.9.2016\)](https://data.riksdagen.se/fil/8164B920-F2DA-4110-9F49-B62C116F1B8C(20.9.2016)).

¹⁶ Tanska, Norja, Iso-Britannia, Saksa, Ranska, Alankomaat, Belgia, Viro ja Puola.

¹⁷ Norja, Iso-Britannia, Saksa, Alankomaat, Belgia ja Viro.

¹⁸ Tanska, Ranska ja Puola.

3.1 Ei lakiin perustuvaa vastuuta

Isossa-Britanniassa suuri osa asianajotoimistoista on joko limited liability partnership (LLP) tai limited company (osakeyhtiö) -muotoisia, joissa yhtiö vastaa vahingoista, eikä vastuu ulotu osakkaisiin tai osakkeenomistajiin henkilökohtaisesti. Lisäksi toimeksiantosopimukseen sisältyy yleisesti vastuunrajoituslauseke, jonka mukaan vahingonkorvausvaatimukset tulee kohdistaa joko LLP:hen tai yhtiöön. Toimeksiantosopimuksissa vastuun ylärajaksi voidaan määrittää vastuuvakuutuksen määrä. Vastuuvakuutus on asianajotoiminnassa pakollinen, ja mahdolliset vahingonkorvausvaatimukset tulevatkin yleensä vakuutusyhtiöiden käsiteltäviksi.¹⁹

Saksassa asianajotoiminta osakeyhtiömuodossa on ollut kiellettyä 1990-luvun lopulle saakka. Toimintaa on perinteisesti harjoitettu henkilöyhtiömuodossa (*Gbr / BGB-Gesellschaft*), jossa kukin asianajaja-osakas vastaa yhdessä yhtiön kanssa yhtiön velvoitteista.²⁰ Osakeyhtiömuotoinen asianajotoiminta tuli Saksassa mahdolliseksi vuonna 1998. Asianajajaosakeyhtiön osakkaalla ei ole henkilökohtaista vastuuta, mikäli yhtiöllä on lakisääteinen vastuuvakuutus.²¹ Henkilöyhtiöiden osalta asianajotoiminta ilman lakisääteistä henkilökohtaista vahingonkorvausvastuuta tuli mahdolliseksi vuonna 2013, jolloin lakiin lisättiin säännös tiettyihin ammattiryhmiin soveltuvasta yhtiömuodosta, joka vastaa Ison-Britannian LLP:ta. Myös tässä yhtiömuodossa asianajaja-osakkaiden vastuuvapauden edellytyksenä on se, että yhtiöllä on lakisääteinen vastuuvakuutus. Yhtiömuodon tulee ilme-

tä yhtiön nimestä, esimerkiksi maininnalla ”mit beschränkter Berufshaftung” tai ”mbB”.²²

Alankomaissa asianajaja-osakkaalla ei ole erityistä lakiin perustuvaa henkilökohtaista vastuuta yhtiön velvoitteista, vaan vastuu perustuu yleisiin sopimus- ja vahingonkorvausoikeudellisiin säännöksiin. Vaikka sopijapuolena asianajotoimeksiantoa koskevassa sopimuksessa on usein asianajajayhtiö, Alankomaiden korkeimman oikeuden tuoreen ratkaisun mukaan²³ kuka tahansa asianajotoimistossa työskentelevä lakimies voi olla henkilökohtaisesti vastuussa toimeksiantoa hoitaessaan tekemästään virheestä, jolla hän aiheuttaa vahinkoa yhtiön ja päämiehen välisessä sopimussuhteessa. Vastuu seuraa Alankomaiden siviililain 7:404 artiklasta²⁴, jonka mukaan tilanteessa, jossa palvelusopimus yhtiön ja asiakkaan välillä on solmittu tarkoittaen, että tietty henkilö huolehtii toimeksianton suorittamisesta, tämän henkilön tulee myös todellisuudessa tehdä kyseessä oleva työ. Vastuun taustalla on niin ikään asianajajan ammattiin liitettävä erityinen huolellisuusvelvollisuus päämiestä kohtaan, mistä syystä on katsottu, ettei asianajajan tule voida paeta vastuuta yhtiön taakse.²⁵

Belgiassa asianajaja-osakkaan henkilökohtaisesta vastuusta ei säädetä laissa. Asianajajat kuitenkin kuuluvat joko ranskan- ja saksankieliseen²⁶ taikka hollanninkieliseen²⁷ asianajajaliittoon, ja ranskan- ja saksankielisen liiton tapaohjeet edellyttävät, että tiettyjen asianajajayhtiöiden yhtiöjärjestyksessä määrätään osakkaan henkilökohtaisesta vastuusta.²⁸ Määräyksellä ei ole suurta merkitystä, jos vastuu syntyy joka tapauksessa Belgian yhtiöoikeuden mukaan. Osakeyhtiön (*société privée*

¹⁹ Tiedot antoi W Legal Limited.

²⁰ Gesetz über Partnerschaftsgesellschaften Angehöriger Freier Berufe 8(4) §.

²¹ Bundesrechtsanwaltsordnung, 59j (4) §.

²² Tiedot antoi Noerr LLP.

²³ Hoge Raad der Nederlanden ECLI:NL:HR:2015:2745, 18.9.2015.

²⁴ Burgerlijk Wetboek Art. 7:404.

²⁵ Tiedot antoi Houthoff Buruma.

²⁶ L'Ordre des barreaux francophones et germanophone (OBFG).

²⁷ De Orde van Vlaamse Balies (OVB).

²⁸ Code de déontologie de l'avocat de l'Ordre des barreaux francophones et germanophone (OBFG) Art. 4.20.

à responsabilité limitée) osalta tapaohje tarkoittaa kuitenkin tiukempaa vastuujärjestelmää kuin mitä laki edellyttää. Hollanninkielisellä asianajajaliitolla erityisiä tapaohjeita koskien osakkaan henkilökohtaista vastuuta ei enää ole, ja koska Belgiassa suuntana on tapaohjeiden yhtenäistäminen, on todennäköistä, että tulevaisuudessa asianajaja-osakkaan henkilökohtaista vastuuta koskevista erityissäännöistä tullaan kokonaan luopumaan.²⁹

Virossa asianajajan henkilökohtaisesta vastuusta säädetään laissa. Vastuuta ei kuitenkaan ole sidottu mihinkään tiettyyn yhtiömuotoon taikka osakkaan asemaan yhtiössä. Sen sijaan periaatteena on, että asianajotoimintaa harjoittava taho, oli se sitten luonnollinen tai oikeushenkilö, vastaa toiminnassaan aiheutuneesta vahingosta siitä riippumatta, missä muodossa toimintaa harjoitetaan. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilöyhtiössä osakkaat vastaavat, kun taas osakeyhtiössä yhtiö vastaa. Toiminnanharjoittajan kanssa on yhteisvastuussa on se asianajaja, joka vastaa kunkin yksittäisen toimeksiannon hoitamisesta.³⁰ Vastuullinen asianajaja ilmenee yleensä toimeksiantosopimuksesta. Virolaisessa osakeyhtiössä vastuu jakautuu siis yhtiön ja vastuullisen asianajajan kesken. Sen sijaan osakeyhtiön koko osakaskunta ei ole missään tilanteessa yhteisvastuussa vahingosta. Viron vastuujärjestelmää on perusteltu sillä, että aina on löydettävissä luonnollinen henkilö, joka viime kädessä vastaa aiheutuneesta vahingosta, siinäkin tilanteessa, että yhtiö olisi maksukyvytön. Vastaava järjestelmä koskee myös tiettyjä muita ammatinharjoittajia, kuten lääkäreitä. Julkista keskustelua vastuujärjestelmän muuttamiseksi ole käyty.³¹

Norjassa asianajajan henkilökohtaisesta vastuusta säädetään niin ikään laissa. Vastuuta ei kuitenkaan ole myöskään Norjassa sidottu mihinkään

tiettyyn yhtiömuotoon taikka asianajajan muodolliseen asemaan yhtiössä. Norjan tuomioistuinlain³² mukaan asianajotoimintaa harjoittavan yhtiön tulee nimetä yksi tai useampi vastuullinen lakimies, joka vastaa yhteisvastuullisesti yhtiön kanssa toimeksiannon hoitamisessa aiheutuneesta vahingosta. Myös muut toimiston lakimiehet, jotka ovat toiminnallaan aiheuttaneet vahinkoa, voivat olla vahingosta yhteisvastuussa. Norjan järjestelmä ei siis perusta henkilökohtaista vastuuta asianajotoimiston osakkaan asemaan, vaan vastuu kohdistuu niihin henkilöihin, jotka todellisuudessa ovat olleet vastuussa toimeksiannon hoitamisesta. Norjan asianajajia koskevaa lainsäädäntöä ollaan parhaillaan uudistamassa, mutta muutoksia vastuujärjestelmään ei tämän hetken tiedon valossa ole odotettavissa.³³

3.2 Osakkailla lakiin perustuva vastuu

Kyselymme vastanneista maista kolmessa on yhä voimassa samankaltainen asianajajaosakeyhtiön osakkaan henkilökohtaisen vastuun perustava vastuusäännös kuin Suomessa. Nämä maat ovat Tanska, Ranska ja Puola.

Tanskassa asianajotoiminnan harjoittaminen osakeyhtiömuodossa on perinteisesti ollut kiellettyä. Kun osakeyhtiömuoto vuonna 1996 sallittiin, edellytykseksi asetettiin, että kukin asianajaja-osakas vastaa henkilökohtaisesti yhdessä yhtiön kanssa toimeksiantoa hoitaessaan aiheuttamastaan vahingosta.³⁴ Erona Suomen järjestelmään voidaan mainita se, että henkilökohtainen vastuu koskee ainoastaan osakkaan omia toimenpiteitä. Tanskan vastuusääntely on pysynyt sisällöltään muuttumattomana aina tähän päivään saakka, eikä vastuun poistamisesta tiettävästi ole käyty juurikaan julkis-

²⁹ Tiedot antoi Liedekerke.

³⁰ Advokatuuriseadus 47 § (RT I 2001, 36, 201).

³¹ Tiedot antoi Raidla Ellex.

³² Domstolloven 232 § (LOV-1915-08-13-5).

³³ Tiedot antoi Den Norske Advokatforeningen.

³⁴ Lov om rettens pleje 124 b § (LBK nr 1255 af 16/11/2015).

ta keskustelua. Vastuusääntelyä perustellaan pyrkimyksellä turvata asiakkaan etu.³⁵

Ranskassa asianajotoimintaa on mahdollista harjoittaa useassa eri muodossa, joille kaikille on yhteistä jonkinlainen osakkaan henkilökohtainen vastuu. Mikäli toimintaa harjoitetaan yhteisössä, joka ei ole oikeushenkilö (esim. *société en participation d'avocats*), vastuu on kokonaisuudessaan osakkailla. Mikäli toimintaa harjoitetaan oikeushenkilöiden omaavassa yhteisössä (esim. *société civile professionnelle* ja erityyppiset *société d'exercice libéral* -yhteisöt), vastuu jakautuu osakkaan ja yhteisön kesken yhteisvastuullisesti. Oikeuskäytännössä on katsottu, että milloin asianajaja-osakas on yhteisvastuussa yhtiön kanssa, siviililain voidaan nostaa kumpaa tahansa tai kumpaakin vastaan.³⁶ Ranskassa henkilökohtaista vastuuta pidetään edelleen tärkeänä päämiehen oikeusturvan näkökulmasta, eikä vastuujärjestelmän muuttaminen ole toistaiseksi ollut keskustelun kohteena.³⁷

Puolassa asianajotoiminta osakeyhtiössä, jossa osakkaiden vastuu on rajoitettu, ei nykyisellään ole mahdollista. Muilta osin vastuusäännökset vaihtelevat yhtiömuodon mukaan siten, että joko koko osakaskunnalla on rajoittamaton yhteisvastuu yhtiön velvoitteista, tai sitten yhtiössä on vähintään yksi nimetty henkilö (*general partner*), jolla on rajoittamaton henkilökohtainen vastuu ja toinen henkilö, jolla on rajoitettu vastuu (*limited partner*) yhtiön velkoja kohtaan. Puolan asianajajakunnassa on viime aikoina käyty runsaasti keskustelua siitä, tulisiko osakeyhtiömuotoinen asianajotoiminta vastuunrajoituksineen sallia. Puolan Asianajajaliiton³⁸ vuonna 2015 teettämässä kyselyssä 70 % kyselyyn vastanneista ilmoitti kannattavansa osakeyhtiömuodon sallimista.³⁹

Johtopäätöksiä

Asianajajaosakeyhtiön osakkaan lakiin perustuvaa henkilökohtaista vastuuta on historiallisesti perusteltu lähinnä asianajotoimeksiannon poikkeuksellisen henkilökohtaisella luonteella sekä päämiehen oikeusturvalla. Asianajopalveluiden kysyntä ja tarjonta ovat kuitenkin muuttuneet viimeisten vuosikymmenten aikana. Asianajajien päämiehet ovat nykyään enenevässä määrin suuria yrityksiä, ja asiakkaat eivät valitse asiamiehikseen niinkään heille tuttua luottohenkilöä, vaan kääntyvät pikemminkin jonkin tietyn asianajotoimiston puoleen.

Myös toimeksiantojen mittasuhteet ovat kasvaneet ja niiden luonne on muuttunut. Erityisesti liikejuridiikan puolella painopiste on siirtynyt yritystai henkilökohtaisesta neuvonannosta kohti laajoja ja monimutkaisia kokonaisuuksia, joissa on asianajotoimiston lisäksi mukana useita muita tahoja kuten pörssiyrityksiä, pääomasijoittajia, konsultteja ja tilintarkastustoimistoja. Siitä huolimatta asianajotoimiston osakkaat ovat ainoat, jotka vastaavat toimeksiannon hoitamisesta henkilökohtaisella omaisuudellaan. Tätä erilaista kohtelua on vaikea enää perustella ainakaan näiden toimeksiantojen henkilökohtaisella luonteella.

Myös huoli päämiehen oikeusturvasta on alkanut käydä turhaksi pakollisten ja kattavien vastuuvakuutusten myötä. Suomen Asianajajaliiton tapojen mukaan asianajajalla tai asianajotoimistolla on oltava varallisuusvahingon varalle otettu vastuuvakuutus, jonka vähimmäismäärä on vuoden 2016 alusta alkaen ollut 200 000 euroa. Käytännössä ainakin suuremmissa toimistoissa, joissa myös vahinkoriski on toimeksiantojen koon ja luonteen vuoksi korkeampi, todelliset vakuutusmäärät ylittävät monikymmenkertaisesti ohjeen mukaisen

³⁵ Tiedot antoi Tanskan Advokatsamfundet.

³⁶ Cour de Cassation 15.12.2011.

³⁷ Tiedot antoi Bonifassi Avocats.

³⁸ Adwokatura Polska.

³⁹ Tiedot antoi Wardyński & Partners.

vähimmäismäärän. Myös Euroopan asianajajaliittojen neuvoston (CCBE) tapaohjeet edellyttävät asianajajalta tämän toimintaan nähden riittävän kattavaa vastuuvakuutusta. Se, että asianajotoimiston osakkaat lisäksi vastaavat yhtiön vastuista yhteisvastuullisesti henkilökohtaisella omaisuudellaan, ei näissä olosuhteissa merkityksellisesti paranna päämiehen oikeusturvaa. Henkilökohtaisen vastuun perustavaa erillissääntelyä ei näin ollen voida enää uskottavasti perustella myöskään asiakkaan edun turvaamisella.

Selvityksemme perusteella vaikuttaa siltä, että osakeyhtiömuotoon sidottu asianajaja-osakkaan henkilökohtaisen vastuun malli on vanhentunut. Tätä näkemystä tukee se seikka, että niissä kyselyymme vastanneissa Euroopan maissa, joissa muu-

toksia asiaan liittyvään lainsäädäntöön on tehty viime vuosikymmenien aikana, on luovuttu sääntelystä, joka asettaa asianajajat muista osakeyhtiömuodossa toimivista ammatinharjoittajista poikkeavaan asemaan. Kaiken kaikkeaan asianajotoiminnan harjoittaminen osakeyhtiömuodossa vaikuttaa tänä päivänä olevan pääsääntöisesti mahdollista ilman osakkaan lakiin perustuvaa henkilökohtaista vastuuta. Suomen asianajajalain 5 §:n 2 momentin vastuumalli alkaa siis olla kansainvälisesti vertailun poikkeus. Voidaan kysyä, ovatko ajat muuttuneet siten, että myös meidän lainsäädäntömme tulisi muuttua mukana?

Petri Taivalkoski ja Minna Vammeljoki